

Він кохав сонце

Клим Поліщук

Там, на далеких заході, в мовчазнім оксамиті вечірнього неба хтось таємничий злорадо сміється блискавками і полохає небо— схильні тіні. Щось одвічно-сумне й нерозважне розмовляє з вітами соснового бору. Хвилястою наміткою кривавої скорботи постелився над полями смарагдовий туман, що вродився з важкого зітхання заснулих низин. Така мовчазна і тривожна пустка навколо, такі таємничі шепоти і нестримні шелести посохлих квіток на могилах.

Я самотній у кривавих полях, а в моїй душі мовчазна мла оксамитного заходу і тихий сон гнітючої туги. Північні лежання чолом додолу тяжко скам'янили мій мізок, а тривога постійного чекання сповнила смертним жахом мою благальну істоту і вложила в мої уста жадібний крик: життя і сонця хочу!

Хочу жити, бо прагну сонця. Я так люблю ясну блакить весняного рідного неба і лагідні промені осіннього сонця, коли, здається, всесвіт дрімає в меланхолійній задумі, а незримі парки снують білі нитки в повітрі... Хочу жити, бо так люблю осіннє сонячне проміння. А тут такі чудні і страшні поля розгорнулись навколо вшир і вдалину, ген аж до соснових борів, де я не раз разом із гадюками плазував перед оком жаху і поблідлими устами намагався шептати молитви свої. Криваві поля і смарагдові тумани очарували мене і я, з пекучою тугою в душі і жаданням кохання в серці, блукаю самотній.

Он, як на сході спалахнуть червоні промені нового сонця, я, може, побачу те, чого так жадаю, шукаю в утомі своїх поривань. А коли зійде сонце, тоді розійдуться тумани і згаснуть усмішки блискавиць у мовчазнім оксамиті небосхилу.

Я, самотній у сосновім гаю, лежу на вогкім моху і спочиваю. Вгорі наді мною таємничо віти ялин розмовляють. Стокрилі буряні велетні стомилися й полягали спати в низинах, бо їм немає діла до того, що злісно радіє блискавками на далеких заході, їм не знайома туга моєї самотності, вони лише крізь свій сон подають кошмарні звуки свого голосу і полохають віковічні бори, які шумлять, розмовляють, гудуть і ридають над моєю головою.

Бачу, як серед перистих рун неба блукає бліде чоло небесного начальника "вічного без краю" І хочеться спитатися його: "Для кого ти світиш так сумно, красен-місяцю?.. Кому і нащо сиплеш своє срібне сяйво?.." Але він "вічний" і йому все байдуже, він навіть ласкаво всміхається і соромливо зникає за хмари тоді, як мої очі благально здіймаються до його, а душа ловить і п'є далеке срібне проміння... Ні, він кохає легенькі хмари, ніжно пестить їх і ховає чоло своє в їх обійми. Прощай, ласкаве проміння, коли й на єдину мить не хочеш вколисати тугу душі, а насилаєш сни скорботні і викликаєш могильні тіні... Буду з тінями, бо вони мені рідні, милій дорогі!..

* * *

Прийшов сон піль, схилив мою голову на вогкий мох, закрив лагідним крилом

спокою мої очі. Я відчув, що вже не буду бачити срібного проміння, красного місяця, і зрозумів, що буду блукати з могильними тінями. Хай буде тьма і прийде сон...

Далекий тепер рідний край я бачу. Безмежні зелені поля і блакитне небо вітаю. Дзвонять жайворонки весняні пісні. Пісні жагучого кохання сміються п'яною радістю... Весна зелена... Ярило!.. Святий безсоромний Ярило, які твої очі пекучі! Твоє свято на рідному полі я бачу. Я п'яний хмелем твоєї радості і твого свята. Рідні пісні, ясні очі, піврозкриті уста-коралі, зітхання квіток... Шепочуть трави, і з моїх грудей виривається болюче "кохаю люблю".. Дети, Оленко?.. Твоє лице в срібнім сяйві весняного вечора було таке чарівне і миле.

Так виринали з тьми ночі далекого свята тіні ясні... З'явилися і, наче згук зненацька порушених струн забутої арфи, забриніли в душі.

Оленко! Твої ніжки згуками музики грали танець весняний. Твої очі світилися щастям, а на устах застигла усмішка вкраденого поцілунку. Я тоді так бажав кохати тебе... Але щось таке сталося, після чого нічого не лишилось... Твої очі були повні сліз, і ти стояла далеко від мене, вся в чорному, як привид жалоби. Тоді ти проводжала мого брата, а я самотній лічив червоні вагони, безліч червоних вагонів, які від'їздили на поля... Потім я, так само, як і мій брат, сидів в тіснім і темнім куточку червоного вагона і слухав настирливого голосу здичавіння, що хотів оглушити мене і кинув у безодню низьких інстинктів... Ти кохала його і лишилася сама, а ми оба зникли з червоними вагонами в затьмаренім небосхилі рожево-смутного вечора.

Ти самотня лишилась, Оленко, але моя туга з тобою, бо ти кохала мого брата так, як я кохав тебе. Я чую твій голос жалю й розпуки, як чув його сам в своїх грудях над скривавленим трупом брата. О, брате скривавлений з мармурово-блідим лицем, таким лицем, як у коханої Олени при срібнім сяєві весняного місяця, чи знаєш ти, мій любий скривавлений брате, як я кохав тебе і бажав бути з тобою, але ти відвернувся з презирством і лишив мені вічну жалобу за собою, вічний жах перед лицем смерті! Слухай же, Оленко! Він кохав ясне сонце, що світило з рідного неба на весняному святі Ярила, тоді, коли твої ніжки грали весняний танець, а я кохав тебе і не смів сказати тобі цього!..

На далекому полі я ридав своїми сльозами на його могилі, а на його скривавленій сірій шинелі я своїми благаючими поцілунками просив його останнього слова, щоб мав із чим вернутись до тебе. Але мовчало його скривавлене чоло і на його хресті я вже сам написав те, що знало моє серце. Синім олівцем намалював сумний рядок: "Він кохав сонце!"

Його могила лежить непорушною грудю важкої землі там, у кривавих полях, що спочивають у смарагдових туманах, а я в утомі лежу на вогкім моху густого темного бору і, стомлений боротьбою, мрію в снах своїх далеким щастям... І тут ще раз бачу твої прощальні сльози, твої прощальні слова чую, Оленко! Ти, певно, самотня сидиш у своїй кімнаті, а думками своїми витаєш далеко поза її стінами, але не сягаєш ними сюди, де стогнуть бори і дрижить земля, де розпалене вогнем залізо сиплеться з неба, де залізні птахи шугають вгорі, де лютують у полях криваві завірюхи—і в самотності шепчуть мої

уста:

— Виплинь, місяцю, з хмари! Проясніться, зорі, чорної ночі! Хай я ще раз побачу те страшне поле, де він упав, облившись кров'ю!.. Знову бачу минуле незабутнє. Його шабля лежить коло нього, а над його головою крячуть чорні гайворони. Тоді віти дерев шуміли, вітри голосили, північні завірюхи змітали з лиця землі людську злобу, а я, плачучи в одчаю, сварився кулаками до неба і проклинав того, що колись творив радість весняного свята.

Ти кохала його, бажала йти його шляхами тоді, як ясніли його очі і сміялись уста. Ти не знала, а через те не могла тужити, як він лежав скривавлений із мертвим суворим лицем, такий мовчазний і урочисто-гордий. Я так кохав його і так любив тебе, і що ж сталося в душі моїй?.. Пустка і безнадійність!.. І тепер я не наслідуюсь згадувати весняного сонця і мріяти про тебе, бо страшна братня могила загородила мої шляхи до тебе, а його безпритульна тінь блукає в полях і оплакує своє щастя. — Я самотній тут, а ти—самотня там...

Він спить у могилі, мій любий і твій коханий Олелько. Його тінь блукає перед моїми очима і ніколи не з'явиться перед тобою, щоб сполохати твої мрії і порушити усмішку щастя твоїх уст. І могила його не скропиться твоєю сльозою, і чорним птахом не пролетить у чужих полях голосіння твоє.

Ми з ним обидва в спільнім стражданні свій страдницький шлях прокладали. Він упав, а я ще йду.

З червоним прапором в руках, з гордо піднятою головою, в сміливім змаганні з ворогом він був прекрасний собою. Він вірив так, як вірив і я, бо кохав сонце, як я кохаю тебе, а ти кохала його. Одна спільна мета була в нас, одна надія і одно жадання волі, життя і щастя...

Чужі вітри застудили пал моєї душі, але чуже сонце висушить сльози мого горя, і може, колись я діждуся чужого щастя, коли власного не зміг дістати? — Ні звуку рідного, ні співу весняного, ні аромату вітрів зеленого поля, ні паху барвистих квіток не лишилося тут. Все стало споминами, і моє життя стало беззмисловим сном без мети і значення.

Гомінливі бори і незнайомі поля, блискавичні усмішки заходу, блукаюче срібне проміння місяця вгорі і моє стомлене тіло на вогкім моху, оце й усе, що сповнює мою істоту і складається в коло моїх душевних почувань. Північ душить кошмарними снами і водить за руку між химерами кривавих піль...

...Ще не засипана могила, сумні лиця товаришів мертвого і моя туга над нею. Моє життя порушилося у своїй основі, і все стало жахливим сном, в якому я розумію одно: що я хочу ще жити і прагну хоч би маленького щастя. А може, я й не вернуся звідси?.. Може, прийде смерть і нахабно зазирне в моє лице, і душа моя стане тінню вічної печалі і замиготить в польових просторах тінню брата?..

Коли на землю буде лягати тьма ночі, коли північні вітри будуть летіти на південь, моя тінь буде летіти разом із ними, і під вікном того, що такий самотній, як і я, що не знав ще щастя, буду співами осінньої бурі оплакувати вселюдні страждання. І мій

буряний плач буде грою струн таємної арфи Еола, яку ніжне вухо поета вчує, і чула душа зрозуміє тугу мою, що взяти у вічність не зміг. І тоді поет напише поему про моє страждальне кохання, а музика дасть свою мелодію, яка в ясно-освітленій концертній залі щиро полетіть в холодні і байдужні душі пишно вбраних слухачів. І може ту мелодію вчує Оленка і тоді — все спогадає, все зрозуміє.

Буде слухати Оленка, як бряжчать холодні краплі північного дощу по маленьких шибках покинутих господарями маленьких хаток на сірих мизах, буде чути шум вітрів і гомін соснових борів, буде чути плач і біснуватість сніговиць, і побачить у снігах ряд сумуючих забутих хрестів, а на одному із них написані синім олівцем слова: " Він кохав сонце!". Тоді вона зрозуміє ридаючі згуки скрипки і з її грудей вирветься голос розпачу, який буде акордом концерту. Хто знає, може, так і буде?..

* * *

В країні небуття і тіней сумує дух мого брата і, чуючи його, я прагну прокинутися зі свого кошмарного сну життя. Коли прокинуся й знайду дорогу, щоб вийти з кривавих піль, коли зможу здолати людський гнів і злобу мечем свого духа і крізь полум'я руїн прийти до її порту, то чи не скаже вона мені ласкавого слова утіхи, чи зможе в неї хватити сили на те, щоб прогнати мене?

Чи, може, її очі будуть холодною сталлю покинутої в кривавих полях братової шаблі? Чи будуть лагідно всміхатися її уста, чи будуть спокійні її груди, як буває спокійне море, коли воно спочиває після гнівних бурь?

Тоді я скажу їй, що він не може її більше кохати, але змовчу про те, що він має тісне і темне мешкання... І не скажу їй того, що десь стоїть самотній хрест із написом: " Він кохав сонце..." Ні, я скажу їй, що кохаю її, як те сонце, що світило колись на святі Ярила... Що ж тоді вона мені скаже?..

* * *

Поля!.. Страшні пустельні поля. Мара якась сунеться полями... Привид!.. Справді, що за зігнута постать?.. Йде з патерицею в руках і чогось шукає... Хто се, чия се голова, біла від передчасної старості, і чиї се очі, червоні від сліз? — Се мати його, мати, в якій не стало сина. Вона чула про біль його, страждання і в глуху північ осінню, перед прадідівськими, старими дерев'яними образами з темними лицами святих світила свічки й гаряче молилася Богу, щоб Він боронив її синів від ворожого меча і кулі, щоб її Оленько живий і здоровий додому вернувся та старості догледів. Але бідна мати, вона нічого не знатиме про страшну рану на лівім виску свого коханого Оленька, і даремні сльози її будуть...

Оленько спить і не хоче прокинутись. — Важкий сон мертвих і мовчазні мешкання їх. — Ніколи він не вчує твого голосу і спатиме, заки не пролунає голос Справедливості. Якби Бог зараз мав змогу воскрешати вмерлих, то він повернув би твого сина, дивлячись на печаль і розпуку твою, безталанна мати!..

Будь вічно живий своїм духом, переможений переможцю, і пануй у світах невідомих. На ріднім полі більш не пролунає твоя пісня. Ти спиш, — нехай не сумує твоя мати, бо пісню про тебе співатимуть її сестри твої—і мати твоя, похитуючи

головою, на заході старечих днів своїх буде слухати їх і своїм кохаючим серцем буде прагнути твоєї зустрічі в далекій країні таємниць в надзоряних світах.

Оленка не литиме сліз, а шукатиме свого щастя на землі. Її прекрасна ухмілка стане жорстокою, і вимоги її серця будуть жадібними, бо краса людини завжди жорстока... Тільки одно сонце буде вічнопрекрасним, з яким житиме і краса землі, бо все бере свій початок від сонця і живе сонцем, все прагне сонця, живе для нього і ним прекрасне єсть. Як світить сонце, то забуваються страждання і холодні вітри не сміють віяти на зелені трави.

* * *

Коли гудуть соснові бори і північні вітри стогнуть в полях, я мовчки дивлюся на зловісні усмішки блискавиць, що полохають небосхильні тіні, і при срібнім сяйві місяця бачу блукаючу тінь свого брата, що вже ніколи не побачить сонця, того сонця, яке він кохав.

І, слухаючи страждальних голосів, чую досі незнайомі голоси, що десь далеко звучать закликами боротьби за щастя й життя. Тоді я прокидаюся і, благаючи, молюся до того, що на заході сміється блискавками:

— Ти, що зелені поля затопив кров'ю і на могилах поставив хрести, невже злоба твоя буде вічна?!. Згаси свої блискавки, і нехай настане лагідна тьма, щоб могло зійти нове сонце, якого я так прагну!.. Краще скажи, чи скоро прийде ранок?..

Як прийде ранок і ясне сонце спокою засяє над землею, тоді я піду під веселе рідне небо шукати свого щастя і співати пісень своїх. А тоді, може, забуду й страждання кривавих піль і забуду тугу свою, що родилася в низці червоних загонів і скам'яніла в моїй душі під хрестом, на якому написані слова: "Він кохав сонце"...

м. Псков, 1917 р.